

75 LET OD VÝZKUMU TVRZE KRALOVICE

Milan Procházka

POLOHOPIS

Před 75 lety, v roce 1933, byl započat amatérský výzkum tvrziště Kralovice zvaného „Na zámku“. Lokalita se nachází v blízkosti dnešní obce Dřetovice (okr. Kladno), nedaleko farního kostela sv. Václava. Tvrz byla situována na samotné terénní hraně tyčící se nad údolím Dřetovického potoka, pokračujícím až k nedalekým Zákolanům pod Budeč. V široce profilovaném údolí pod tvrzištěm se rozkládalo stejnojmenné městečko. Leželo v blízkosti spojnice Prahy a severozápadních Čech, čemuž nasvědčuje označení polohy „V Brodcích“ a dále pokračující komunikace na Kamenný most.

PÍSEMNÉ PRAMENY

Nejstarší písemnou zmínkou je k roku 1285 uváděn vladyka Držka z Kralovic (*Profous 1951*, 361). Dne 31. září 1354 dosazují za faráře Jana představitele tří rodů, které tehdy Kralovice držely – Jan a Beneš z Kralovic, Bětko z Dobrovic a František, měšťan Starého Města pražského. Ve druhé polovině 14. století se objevují zprávy o sporech mezi Janem z Kralovic a dosazeným farářem Janem (*Mottl 1878*, 704). Dne 12. května 1409 se poprvé uvádí majetky s tvrzi patřící Hanuši Nešporovi v souvislosti se zápisem věna pro jeho manželku Markétu, avšak není jasné zda zmiňovaná tvrz je onou kralovickou. Po roce 1415 se část Kralovic obsahující tvrz dostává do rukou Jetřicha z Blahotic; jeho syn Pešík ji 25. června 1437 prodává do rukou Haška z Bysně. Díl po Hanuši Nešporovi se dostává buď z jeho rukou nebo po smrti prodejem do držení Jindřicha Libštejnského z Kolovrat (*Mottl 1878*, 705), což zřejmě alespoň část Kralovic provázalo s událostmi roku 1450 a obléháním blízkého Buštěhradu téhož vlastníka. Z odpovědi Jindřicha Libštejnského z Kolovrat ze dne 24. ledna 1450 ohledně nařčení jeho lidu ze zločinu vůči lidem Petra Holického ze Šternberka se dovídáme že Kralovice bylo městečko nehrazené a brány mělo tak, že do něho „mohl zlý i dobrý branami i humny a též i zase ven“ (*Mottl 1878*, 705). V roce 1548 Jetřich Bezdruzický z Kolovrat a Buštěhradu vkládá do desek zemských: „Kralovice, ves pustá a kostel tu“ (*Mottl 1878*, 706).

HISTORIE SAKRÁLNÍ STAVBY

Kostel sv. Václava má obdélnou hlavní loď s polygonálním presbytářem na straně východní a věží na západní straně, doplněnou severním přístavkem. Podle písemných pramenů bylo možné datování do 14. století, i po architektonické stránce byla stavba datována do gotického období (*Merhautová 1971*, 120). Avšak již podle dřívějších zpráv (např. *Burda 1905*) a shledání stavu na počátku sedmdesátých let, lze soudit, že dvě třetiny hlavní lodi jsou zbytkem původního kostela s minimálním narušením v dolních partiích (*Burda 1905*, 195). Nepodařilo se identifikovat původní zakončení této stavební fáze ani vyřešit otázku existence tribuny. Gotické přestavbě náleží prodloužení lodi na východní straně a výstavba chóru. Roku 1730 došlo k barokní přestavbě stávajícího zdiva a výstavbě věže u západní stěny lodě. Podle určitých stop byl původní vstupní portál situován do jižní stěny hlavní části kostela. Podle povahy zdiva bývá nejstarší fáze této sakrální stavby kladena do období od konce 11. do 1. poloviny 12. století (*Merhautová 1971*, 120).

Obr. 1. Celkový pohled na plochu výzkumu.
Kronika obce Dřetovice

Obr. 2. Dobová fotografie účastníků výzkumu.
Kronika obce Dřetovice

VÝZKUM V LETECH 1933–1934

První neúspěšné pokusy o organizování výkopů jsou datovány již do roku 1919. První skutečná sonda byla otevřena dne 27. září 1933 (*obr. 1–3*). Zpočátku bylo kopáno ve východní části centrální homole terénu a později – na základě snu místní občanky o pokladu – se započalo s pracemi ještě na dalším místě (*Čech 1935, 43–44*).

Hlavní osobnosti výzkumu

Jan Čech – místní kronikář, iniciátor výkopových prací
Antonín Náprstek – majitel pozemku, iniciátor výkopových prací

prof. Dr. Josef Žofka – odborný dohled a vedení prací
Dr. Karel Žebera – archeolog, odborný dohled a vedení prací

Josef Volf – soudní rada z Unhoště, ve volném čase archeolog

Jan Bastl – archeologická organizace dozoru

Antonín Knor – archeolog z nedaleké Stehelčevse

Z popisu v místní kronice (*Čech 1933, 45–47*) vyplývají následující fakta: V hloubce 1 m pod ornicí došlo k nálezům chodby 1,5 m široké a 2,6 m dlouhé se schodištěm klesajícím do úrovně 3,1 m pod ornicí. Zakončena byla vstupem se zachovanou falcí do místnosti široké 8 m a 4 m dlouhé, která obsahovala široké spektrum keramiky, osteologický materiál a bronzový prsten. Stavební materiál tvořila opuka, tmavomodrá břidlice a pís-kovec, vše vesměs kladeno na sucho.

Od této místnosti, cca 8 m západně bylo v hloubce 2 m odhaleno zdivo dlouhé 27 m o síle 1,1 m, severním směrem se k němu připojovala další zeď a v rohu těchto dvou zdí byly údajně nalezeny nejcennější předměty. V základech byly zazděny dvě hrudky stříbrné rudy a hrudka červeného materiálu. Nalezen byl v těchto místech i parvus Václava II., zlomky kachlů, části tuhovaných nádob, jiná keramika, kamenné koule dělové a prakové, železné šipky, a další železné artefakty.

Homole stojící uprostřed terénu byla identifikována jako skála z měkkého kamene. V těchto místech byla odhalena vysekaná rýha s místy zachovanými zbytky zdiva. Uvnitř kruhového objektu byly zjištěny pozůstatky po jakémsi ohništi a uprostřed v nejvyšším bodě homole čtyři pravidelné kůlové (sloupové) jámy s uhnílymi zbytky dřeva.

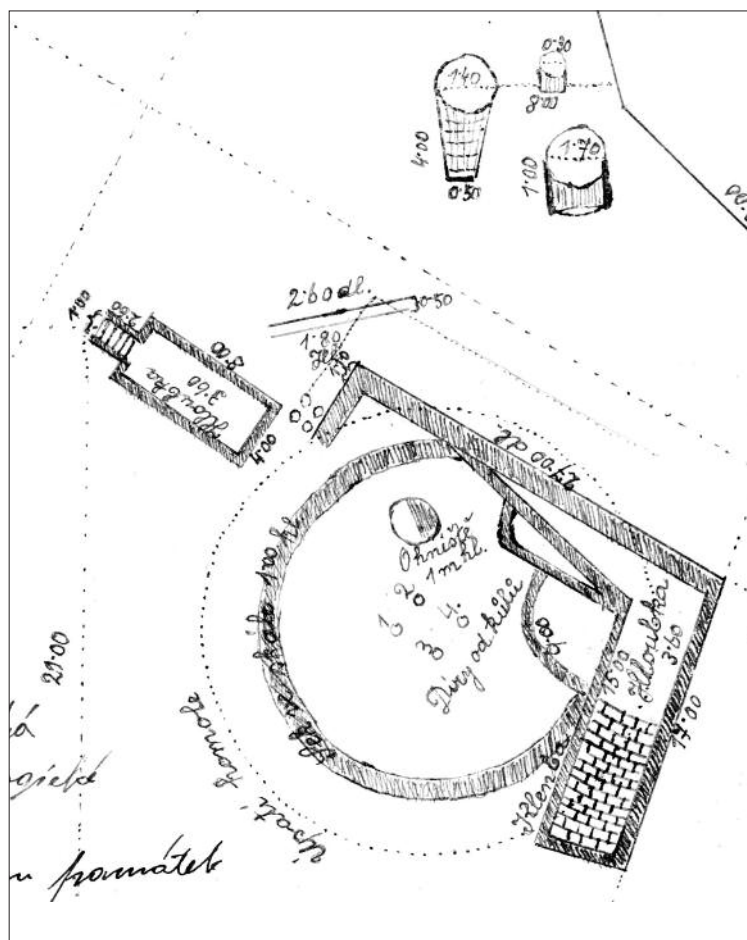
V těsné blízkosti homole se na západní straně podařilo v hloubce 4 m odkrýt místnost o rozměrech 17×5 m. Celá místnost byla zavezena, po odkrýtu bylo dokumentováno zachovalé zdivo a klenba, údajně gotického slohu. V jižním směru ve vzdálenosti 18 m od homole byla zachycena do skály vtesaná jáma trychtýřovitého tvaru o hloubce 4 m. Průměr v horní úrovni jámy byl 1,4 m a spodní 0,5 m. Druhá jáma, situovaná 4 m západně od první, měla průměr 1,7 m a hloubku 1 m.

Kresebná dokumentace

Z kresebné dokumentace se podařilo dohledat pouze jeden celkový náčrtek (*obr. 4*). Ačkoliv reprezentuje všechny stavební fáze zkrešené do jednoho celku bez statigrafických údajů, jde o jedinou dochovanou archeologickou dokumentaci. Oproti slovnímu popisu je možné z náčrtku doplnit existenci fragmentů dvojice polokruhovitých zdí v západní části homole v superpozici se zdí vybíhající severním směrem od 27 m dlouhé zdi. Dále pak v textu nejsou uváděny čtyři kůlové jámy situované na jižním úpatí homole. Jako poslední chybí ve výčtu jáma o průměru 0,3 m, nejasné hloubky, nacházející se jižně od homole vedle již dvou zmiňovaných jam (*Čech 1935*).

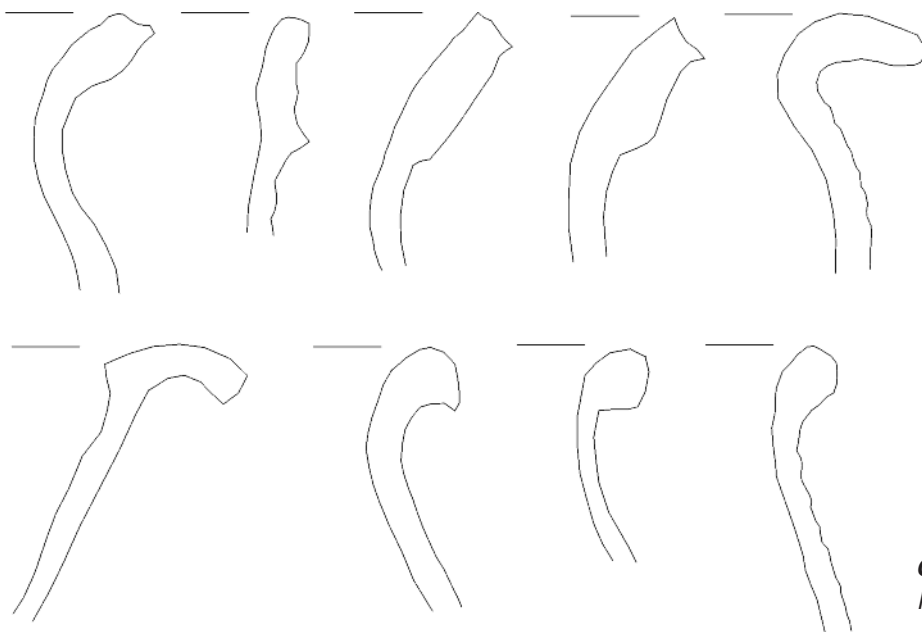
Obr. 3. A. Náprstek a J. Čech při výzkumu. Kronika obce Dřetovice

Obr. 4. Situační plán odkrytů kralovické tvrze. Kronika obce Dřetovice

Šťastné a nešťastné chvíle výzkumu

Výzkum přilákal mnoho lidí z širokého okolí, z nichž se někteří hned zapojovali do výkopů. Stal se součástí regionálního dění: od školních exkurzí, přes výpravy samostatných výletníků až po exkurse Klubu československých turistů, vše doprovázeno odborným výkladem Dr. Karla Žebery a prof. Dr. Josefa Žofky (Čech 1935, 45). Výkopy byly průběžně komentovány jak v tisku, tak v rozhlase. Výzkum ovšem narážel na finanční problémy. Jelikož řady místních kopajících občanů tvořili nezaměstnaní a majitel pozemku požadoval v roce 1934 za pronájem plochy k vědeckým účelům 300 Kč, nezbývalo než se obrátit na mecenáše,

Obr. 5. Kralovice. Ukázka profilace několika okrajů.
Kresba autor

což se zřejmě – vzhledem k výsledku – také povedlo. Negativně se do průběhu výzkumu promítla také červencová událost téhož roku, kdy je v tisku uváděna zpráva, že bylo ukradeno veškeré náradí nutné pro vykopávky a došlo k ničení odkrytých staveb a nalezených předmětů (Svobodné slovo z 21. 7. 1934).

HMOTNÁ KULTURA

Keramika

Bohužel keramika byla uložena bez jakýchkoliv stratigrafických souvislostí. Její selekce během výzkumu byla výrazná, zachovaly se jen zlomky okrajů, části s uchy nebo jinak zajímavé střepy úpravou povrchu a výzdobou. Materiál je dodnes jen hrubě očištěn od zbytků zeminy, přesto však navozuje nástin chronologického vývoje osídlení.

Celkový počet keramických zlomků uložených v depozitáři Sládečkova vlastivědného muzea v Kladně činí 115 (výběr viz *obr. 5*). Zhruba 10 % souboru je tvořeno keramikou nejstaršího horizontu, spadajícího do 12. a 13. století. Ten je reprezentován třemi zástupci zduřelých okrajů, a to jak archaickým podtypem, tak i klasickým, dále pak jedním okrajem drobných proporcí s nepatrně vzhůru vytaženým zakončením a kyjovitým okrajem silnostěnné tuhované zásobnice s vrypy v podhrdlí. Převážná většina souboru reprezentuje odlišnou keramickou produkci 14. a 15. století pod silným vlivem severozápadních Čech. Detailní zhodnocení keramického nálezového souboru bude předmětem dalšího studia.

Z celkového počtu 115 zlomků keramiky tvoří 17 zlomků pozůstatky kachlů. Za povšimnutí stojí pět zlomků nádobkových kachlů a 12 zlomků kachlů komorových.¹

Ostatní

Z militárií se uvádějí nálezy malých kamenných koulí do praku, dělová kamenná koule a železné hroty šípů z doby husitské, bohužel žádný z těchto předmětů se nepodařilo dohledat. Z jiných artefaktů to má být onen již zmiňovaný bronzový prsten, železné nože, nůžky a malé koňské podkovy. V mincovní oblasti se zprávy velice různé, nejvěrohodnější zdroj zmiňuje pouze parvus Václava II., dobový tisk uvádí nálezy různých mincí ze 13. století a mladších dob, včetně mincí Václava IV. Z posledně uváděných nálezů je k dispozici železný nůž a drobné částičky železných artefaktů nejasné funkce. Většina nalezených artefaktů byla datována zřejmě prof. Dr. J. Žofkou.

¹ Tímto si dovoluji poděkovat pracovníkům Sládečkova vlastivědného muzea v Kladně za možnost studia materiálu v depozitáři.

DISPOZICE

V literatuře je kralovická tvrz charakterizovaná jako patrová, podélná, palácového typu, chráněná hradbou s baštami a příkopem (*Anděl 1984, 233*).

Ze všech dostupných přímých informací lze situaci hodnotit jako superpozici nejméně dvou stavebních fází feudálního sídla. První z nich představuje zdí ohraničená kruhová plocha s nejasnou vnitřní zástavbou a čtyřmi kúlovými jámami uprostřed, což navozuje dojem konstrukční funkce pro tuto fázi stavby. Zřejmě se jednalo o obvodovou zástavbu s plášťovou zdí.

Druhou fází je obdélná stavba palácové dispozice, doprovázená příkopovým ohrazením. Hlavní obdélná stavba zřejmě v době své existence disponovala podzemní klenutou prostorou a zahloubeným suterénem se vstupní schodišťovou šjíjí, situovaným mimo hlavní budovu. Na jihozápadní a západní straně jsou na náčrtku (*obr. 4*) zaneseny jakési náznaky oplocení. V nejasném vztahu se stavebními fázemi zůstávají kúlové jámy u jižního nároží a zahloubené objekty charakteru jam v osmnáctimetrové vzdálenosti od centrálního pahorku.

Bohužel jsem nikde nenalezl oporu pro tvrzení o uplatnění hradby s baštami; ani místo samotné svým charakterem aplikaci tohoto fortifikačního typu příliš nedovoluje.

ZÁVĚR

Celkově lze uvažovat o existenci jakéhosi dvorce současného s kostelem sv. Václava, a tak vyslovit domněnku o vlastnickém kostelu. Ten byl i později stále spjat s feudálním sídlem, které prošlo několika stavebními fázemi. První z nich měla podobu tvrze s obvodovou zástavbou, plášťovou zdí a nejasným vnitřním členěním, následně došlo k přestavbě na sídlo palácové dispozice opatřené na třech stranách příkopem a doplněné zahloubenými prostorami a jinými objekty. Mezi těmito fázemi došlo zřejmě k planýrce terénu, což může dokládat i zanedbatelné procento zlomků staršího horizontu z celkového keramického souboru. Výzkum byl jistě prováděn s dobrým úmyslem, avšak absence jakýchkoliv stratigrafických údajů přisuzuje nálezům hodnotu pouze materiálovou. Keramický soubor připouští teorii zániku tvrze v polovině 15. století jako přímý či vedlejší důsledek obléhání nedalekého Buštěhradu.

PRAMENY A LITERATURA

Anděl, R. 1984: Hradby, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku – Severní Čechy. Praha.

Burda, J. 1905: Budeč a okolí. Kralupy n. Vlt.

Čech, J. 1935: Obecní kronika. Dřetovice I. Dřetovice.

Merhautová, A. 1971: Raně středověká architektura v Čechách. Praha.

Mottl, J. 1878: Stopy zaniklých osad v okrese Únhošťském, Památky archeologické 10, 699–710.

Profous, A. 1951: Místní jména v Čechách. Jejich vznik, původní význam a změny. Díl 3. M–Ř. Praha.

THE 75TH ANNIVERSARY OF THE INVESTIGATION OF THE FORTRESS AT KRALOVICE

In Central Bohemia, not far from the village of Dřetovice (Kladno district), there used to be a fortress bearing the same name above the little town of Kralovice, with the St. Wenceslas Church, whose foundations had originally been Romanesque. In the years 1933–1934, the fortress became a subject of interest for several enthusiasts and local archaeologists who carried out an excavation. The actual beginnings of settlement on the edge of this slope can be connected with a possible structure, predating the fortress, with a close social tie to the church. The building of the fortress followed, in at least two building phases. The first one included a

circumferential development with a mantle wall, the second and somewhat later one had a palatial layout. The ceramic assemblage allows us to believe that the fortress might have come to an end in the middle of the 15th century, as a consequence of the siege of the nearby town of Buštěhrad.

MILAN PROCHÁZKA

KATEDRA ARCHEOLOGIE ZÁPADOČESKÉ UNIVERZITY V PLZNI, SEDLÁČKOVA 15, 306 14 PLZEŇ